

vezete. Ma már hozzávonnánk a kategória- és toposzelméletet is.

Azonban Kecskés legfőbb inspirátorai Platón-Aflatun arab és főleg perzsa-iráni követői, akik fentieket az Abszolútumot, a Fények Fényét egyszerre elfedő és felfedő fátylakkal – akár 99000-el – szimbolizálják, létükör hierarchia-párhuzamként. Az iráni fénymetafizika legmélyebb bölcse Shihaboddin Yahya Sohrawardi szintén leír egy kozmikus, de több ontikus esemény-horizontot, tükröt, a mundus imaginalist, Malakutot (álam-i-mithal), az állócsillagok 8. klímáját, ami egy szférikus tükör, ahol több más között Hurqalya teofánikus városa is van, s amely a deus absconditust és revelatust reflektálja alulról és felülről, elfedve-felfedve. Ez a közvetítő állomás a Fények Fényéhez, az igazi Orienshez, mely az Axis Polarisra át, egy magasabb ki-Kelethez, az igazi hajnal fényéhez, amit ennek az iskolának a neve – Ishraq – is jelent. Túl pszichológián, historicitáson, szociumon. De ahhoz, hogy a szellem tükre tökéletes legyen, és a tükörkép és a tükrözött egybeessen – akár csak a kabbalahban az Ayin semmi-mindenét tükrözhesse a lélek-világ –, a léleknek, szellemnek fájdalmas csiszolásra, vándorútra kell lépnie.

Nos, hogy fugánk befejezetlenül is körbe érhesen, még egy tükröt említenem kell, Nicolaus Cusanusét, aki Istent a possess dialektikájával egy végtelen sugarú körrel közelíti, egy Isten, aki – akár csak R/1/R – egyszerre legkisebb és legnagyobb, végtelen. Ezen kör kerülete, „esemény-horizontja” egy végtelen távoli ideális egyenes lesz. De vigyük tovább a gondolatkísérletet a halmazelmélet szellemében és eszközeivel, növeljük a végtelen sugárt a transzfinít ordinálisokkal, ekkor körünk, világunk, „negatívba” fordul és elkezd kontrahálni, azonban itt az origó és a kerület – számunkra – helyet cseréli! Új törvények, új geometria és dinamika lép fel. Rokon struktúrákat a poszteuklidészi geometria is tartalmaz, pl. a projektív és konform tereket. Természetesen mindez szimbólumként fungál. A szimbólum azonban nem allegória, még csak nem is metafora. A szimbólum magasabb közvetítő valóság, ha tetszik, tükör, melynek vagy amelyben árnyékai/árnyékok vagyunk. Szimbólummá pedig akkor válhatunk, ha tökéletes tükrök leszünk. Enélkül csak por, füst és árnyék. Ahogy Hui-neng a Csan 6. Pátriárkája válaszként Shen-hsziu versére mondja:

„Sosem volt Bodhi-fa
S ragyogó tükör sincsen.
Alapvetően semmi sincs,
Igy hogy is lephetné por!”

Vagy ahogy Shabistari a Gulshan-i-Raz-ban írja:
„A világnak nincs léte, csupán látszása,
Kezdetétől végéig csak játék, játék...”

Palotai János

Roma festők „konkrét” expresszionizmusa

Kállai Henrik: *Melléktermék*

📍 Terem Galéria, Budapest

📅 2012. június 4-22.

Sárkány fesztivál

📍 Bódvalenke

📅 2012. június 9-10.

Kortárs roma művészeti gyűjtemény. Állandó tárlat

Kreatív design az elfogadásért. Romani Design Stúdió nemzetközi bemutató

📍 Kugler Art Szalon, Budapest*

📅 2012. június 23.

Hogy a roma művészet hogyan reagál ma a kisebbségi létre, sorsokra, annak megértéséhez tekintsük át az előzményeket. A roma kultúra a 70-es évek elején jelent meg a magyar művészetben. Ekkor jelentkezett a tizenéves Bari Károly cigány nyelvű verseivel, Choli Daróczi József roma fordításával (József Attila költeményei) és Lakatos Menyhért – aki részt vett Kemény István cigány-kutatásában – *Füstös képek* című regényével. Ekkor fedezte fel F. Mihály Ida, az MNG művészettörténésze BALÁZS JÁNOS (1905-1977) verseit, képeit, aki 63 évesen kezdett festeni a salgótarjáni Cigánysoron, és élete utolsó 8 évében több száz festményt készített. Stílusát nem lehetett a naiv parasztfestőkéhez hasonlítani, színei, témái, humora, meseszerű tájai, archaikus víziói eredeti fantázia-világot mutattak. *A Föld teremtése*, a *Hinduk* és a *Nap* című képei arra utalnak, hogy az eredet-legenda is foglalkoztatta.

1979-ben megrendezték az autodidakta cigányfestők tárlatát Kőbányán. Kiderült, sokan vannak, s ekkor vált ismertté például Oláh Jolán, Orsós Teréz, Fenyvesi József, Pongor Beri Károly, aki, hogy ne tévesszék össze a költővel, David Beerire változtatta a nevét. A kiállítás nemcsak koloritálásában volt sokszínű: tájlíra, portré, élet- és álmoképek kerültek a falakra. Háttérben a szeretet igény/hiány, a szegénység, ami szembesítette a nézőt a romantikus cigányképpel, ideológiával. A hivatalos szocialista realizmus mellett végül is elfogadták ezt a másfajta vizualitást, aminek megteremtőjét sokan a „remete” Balázs János belső vízióiban látták.

* A galériát Kőszegi Edit, Surányi András filmrendező és Szuhay Péter néprajzkutató hozta létre a roma művészek támogatására.

A következő évtizedek nagyhatású alakja PÉLI TAMÁS (1948–1994), aki már iskolázott művész – Hollandiában is tanult három évet az Akadémián – és egyben tanár is volt. Kezdetben a reneszánszsal, a középkori színikonográfiával foglalkozott, majd több „natúrával” akart hírt adni a cigány közösségekről, melyeknek nem volt saját értelmisége (Gyöngyössi Imre *Meztelen vagy* című filmje e probléma felszínét érinti a roma festmények, balladák „adaptálásával”), nem volt koncepciója, csak kis csoportjai, melyek el akarták helyezni magukat a világban, keresték a gyökereiket. Így jutottak el az ősi indiai kultúrához.

Péli monumentális, 42 nm-es pannója a tiszadobi Andrássy kastélyban a genezist, az indiai Khali istennő mítoszát és a vándorlást örökítette meg. A képen a fekete sas már az újkori veszedelmet, a fasizmust jelöli. A holokausztot SZENTANDRÁSSY ISTVÁN emelte fel 1993-ban a szenvedés egyetemes szintjére barna szárnyasoltárán, mely a *Bisterdo (Elhallgatott) holokauszt* című kiállításon volt látható a Múcsarnokban 2004-ben. A teológiai programtól függetlenül – teremtés, kísértés, kiűzetés – az utóbbi elem szerepe idővel megnő a roma triptichonokon.

A születés univerzális eseménye más roma képeken is megjelenik. A Biblia új, „interkozmosz” felfogásában is megmarad az anya-gyerek szentség (Kertvélyesi Lajosnál). Péli a születést örömforrásként mutatta meg az anyátlan – főleg roma – gyerekeknek, akiknek az anyai szeretet hiányzik az életükből, nincs az identitásukban. A kép adhatott nekik valamit: elindította GYÜGYI ÖDÖN grafikust és BALOG TIBORT a művészi pályán. Utóbbi korai munkáin Kondor Béla, Szalay Lajos hatása látható. A 2009-es velencei biennálén saját képeivel szerepelt a cigány művészet pavilonjában.

„Univerzális” az autodidakta HORVÁTH JÁNOS bódvalenkei tűzfal festménye is. A roma mitológia mellett a Nap és a Hold elrablásának és visszaszerzésének történetéből vezeti le az emberek bőrszínét, felhasználva a bibliai harcsona falromboló hatását is, mely itt a rabló sárkányokat pusztítja el. A kép bal felén a rossz erők, jobboldalt az emberek tiszta világa, házakkal, templommal. Felfedezője, Pásztor Eszter lehetőséget látott más festők bemutatására is, úgy gondolta, az erre épülő *Sárkány fesztivál* jövedelmet hozhatna a helyi munkanélkülieknek. Azóta külföldről, Szerbiából is érkezett roma festő, ZORAN TAIROVICS. Falfelület van elég, hatalmas képek készítésére is. VÁRADI GÁBOR a kislétai áldozatoknak állított emléket a freskófaluban: a halál, a szeretet és a remény triptichonján. Első képe közepén a halál madara vijjog, amint elragadja a családanyát. Középen a megfeszített Jézus, jobbján zenélő művész. KUNHEGYESI FERENC freskóján, krisztusi pózban indiai félisten megbékélést, toleranciát hirdet (Péli hatására?).

HORVÁTH JÁNOS
A Nap és a Hold © http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Fájl:Horváth_János_Nap_Hold.JPG&filetimestamp=20110920183850

CSÁMPAI ROZI
Bódvalenkei mindennapok © http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Fájl:Bódvalenkei_mindennapok.JPG&filetimestamp=20110920215042

KUNHEGYESI FERENC
Bódvalenke balladája © http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Fájl:Bódvalenke_balladája.JPG&filetimestamp=20110920212000

A felerősödő rasszizmus, a sorozatgyilkosságok egyre sötétebb képeket „hívnak elő”. Az identitás, elfogadás problémáiról „beszélnek” OLÁH MARA képei: *Kirekesztve; Kifehéredve; Ezt ti nem értitek; Roma nő a földgömb előtt medítál: honnan jöttünk és hova tartunk?* Oláh cigányországról ábrándozik, munkái sajátos „folytatásai” Péli pannójának. BÓDI KATA az újabb gyilkosságokról szól: Csorba Róbert és kislfia temetéséről, a roma vizualitás hagyományos nyelvén.

„2007 óta sötét kort élünk, amiben megnő az alkotó felelőssége is, a hatásmechanizmusok ellenőrizhetetlenek lesznek, az öngazolások, dogmák sátáni körébe

BOGDÁN JÁNOS
Egyedül

OMARA
Cigányország, olaj, farost, 67 x 49 cm

lehet kerülni” – fogalmaz az újabb generációba tartozó BOGDÁN JÁNOS (Amigo). Főiskolát végzett Pécsen, Lantos Ferencnél tanult. Ott ismerte meg feleségét, Simon Erika festőművészt. Nem tudatosan készült a művészi pályára, otthonról menekült. Apja zenészek szánta, hogy így emelkedjen ki a szegénységből. A művészeti iskolában nyitottsággal találkozott, akkor ott nem érezte, csak később találkozott az előítéletekkel. Korábbi „violett” képei után sötétek jöttek, fenyegető alakok, vadállatok, kígyók, bálnák, illetve sikátorok, alagutak; ritkán a fehér ló, a tisztaság jeleként naplóiban is megjelenik. Bódvalenkén egy korábbi témáját variálta tovább: a két, kövön ülő, szenvedő embert. A plasztikus, szoborszerű festmény bővült egy harmadik kövel, amiről még hiányzik az alak. Egy másik aszimmetrikus falképen a szintén fiatal KÁLLAI HENRIK *Üldöztetésének* elszenvedő alanyai a kép egyik sarkába szorulnak, a mentőangyal még a túloldalon van. Kállai festménye illik a kitaszítottság kontextusába. Munkáin az expresszionizmus és nem a reneszánsz hatása érezhető, ami Bogdánra is elmondható. Kállai a Szegedi Tanárképző Főiskolán rajz szakot végzett, kisfilmeket készített Jancsó Miklósról, a cigány bánatról, és festett a holokausztról. Legújabb kiállításának expresszív képei személyes világról szólnak: anyjáról, rokonokról, a falu bolondja Katiról, jó boszorkányról, ördögűzésről. A *Mel-léktermék* című magyarázata: Kállai a festést fontosabbnak tartja a képnél. A folyamat során az érzelmi feszültség oldódik benne, a festői jelírás gesztusai önkéntelenül jönnek, az indulatok harmóniába oldódnak. A festést intimnek tartja, de közelebb akarja hozni a befogadókhoz. Ezért fest megnyitói és kiállításáróin, és tanít hátrányos helyzetű gyerekeket, mint Bogdán János. Közös vonásuk, hogy származásukban tartják magukat romának, a művészetben nem fogadják el a megkülönböztetést. Mások is így gondolják. Az idősebbek közül a kézzel festő DILINKÓ GÁBOR szerint sem kell mindig cigány képet festeni, át kell lépni azon. PONGOR BERI KÁROLY is elutasította a „naiv” szint elvárását. Szentandrassy szerint a valódi probléma, hogy a cigánynak nincs joga festeni, gondolkodni. Ehhez a „joghoz való jogot megfestettük” – mint mondta, 30 év alatt a magyar roma festészet világszínvonalú lett, vizuális kultúrája létjogosultságot nyert. (Kötelessége az őszinteség, hitelesség az identitáshoz vezető úton.) A festő Garcia Lorca cigány-románcáról készített sorozatot, mely az egyetemes művészet része lett. A roma festészet hagyományos elemei továbbélnek, színviláguk, ami az öltözködésből merített, most VARGA ERIKA ruháiban visszatért a magas kultúrába (Romani Design Studio). Az ötvös végzettségű roma nő emellett szerkesztője/kiadója a *Glinda* című magyar-roma, kétnyelvű gyereklapnak is.